

För ett starkt kulturliv på demokratisk grund

Innehåll

Inledning	3
Stärk upphovsrätten för kulturskapare	4
Säkra social trygghet för alla kulturskapare	5
Stärk kultur- och konstnärspolitiken på såväl nationell, regional som kommunal nivå	6
Främja konstnärlig frihet, kulturskapares yttrandefrihet och oberoende medier	7
Främja mångfald och inkludering i kulturen	8

För ett starkt kulturliv på demokratisk grund

Att fritt skapa och få ta del av konst, litteratur och kulturskapande är förutsättningen för ett rikt kulturliv, och därmed ett rikt samhälle. Människans vilja och förmåga att uttrycka sig är avgörande och grundläggande för den enskildes livskvalitet, såväl som för det offentliga samtalet i stort. För att förstå och värna konst, litteratur och kultur är det viktigt att ha kunskap om och insikt i vilken plats dessa har i ett samhälle. Konstnärligt och litterärt skapande är grunden för allt samhällsbygge. Det utforskar och uttrycker själva existensens villkor, utmanar vår fantasi och utvecklar våra sinnen.

Konsten och kulturen "går före", utvecklar och inspirerar till nya landvinningar. Det konstnärliga och litterära skapandet utvecklar alla de färdigheter och kunskaper som i ett fritt samhälle ligger till grund för forskning, innovation, samhällsdebatt och bildning.

Via konsten och kulturen kan man avläsa var vi som människor i ett samhälle befinner oss. Att samhället har ett rikt kulturliv och genomsyras av konstnärliga och litterära uttryck ger utan tvivel stora vinster i form av ökad självförståelse och gemenskap. Ett rikt kulturliv skänker mening och stimulans i det vardagliga livet. Därför är det av största vikt att alla invånare får ta del av konstnärliga och litterära uttryck i tidig ålder.

Yttrandefriheten både gynnas av och är en förutsättning för fri konst och oberoende professionellt kulturskapande. En stark yttrande- och tryckfrihet är viktig för demokratin. Medier är en grundläggande del av samhällets demokratiska infrastruktur och ska stå självständiga och fria från politisk påverkan. Kulturskapare med många olika uttryckssätt står för en oumbärlig del av mediernas innehåll.

Att konstnärers och kulturskapares inkomster långt ifrån motsvarar utbildningsnivån och arbetsinsatsen har länge varit känt. Pandemin har ytterligare blottlagt de brister som länge rått i de strukturer som konsten, kulturen, medierna och dess yrkesverksamma kulturskapare är beroende av för sina konstnärliga och kreativa verksamheter. Det gäller såväl i den offentliga kultur- och konstnärspolitik, mediepolitiken och den kulturella infrastrukturen som i det upphovsrättsliga systemet och i den sociala tryggheten.

KLYS menar att en stark, självständig och inkluderande kulturskaparkår utgör en förutsättning för yttrandefrihet, mångfald och konstnärlig kvalitet i samhället, och på så sätt är en garant för demokrati.

Det är nu hög tid för ansvariga politiker att agera genom att vidta en rad offensiva åtgärder!

KLYS föreslår följande åtgärder:

— Stärk upphovsrätten för kulturskapare

En väl fungerande och stark upphovsrätt för kulturskapare är helt avgörande för ett framtida blomstrande kulturliv som kan erbjuda bredd, mångfald och kvalitet och samtidigt värna om kulturskapares konstnärliga frihet. En upphovsrätt som står på kulturskaparnas sida kan ge dem bättre möjligheter till försörjning och förutsättningar att upprätthålla och utveckla sina konstnärliga verksamheter, samtidigt som de får möjlighet till insyn i vad deras skapande genererar ekonomiskt.

Det råder sedan länge en osund obalans mellan parterna på den upphovsrättsliga avtalsmarknaden. Kulturskapare befinner sig normalt i en svagare förhandlingsposition än sin motpart och har därför svårt att få skäliga villkor och ersättningar för användningen av sina verk och prestationer. Därför behövs i större utsträckning skyddsregler i svensk upphovsrättslagstiftning till förmån för upphovspersoner och utövande konstnärer, i enlighet med syftet i EU:s upphovsrättsdirektiv som just nu genomförs i svensk rätt.

1. Genomför EU:s upphovsrättsdirektiv så att uphovspersoner och utövare får rätt till skälig, lämplig och proportionerlig ersättning när deras verk exploateras samt rätt till insyn i hur deras verk används och vilka intäkter de genererar. Det görs bäst genom att **justera förslagen i Justitiedepartementets promemoria Ds 2021:30** - när det gäller genomförande av artikel 18, 19, 20 och 22 - så att dessa blir **mer heltäckande och tillämpliga i fler situationer, under en längre tid och gentemot förvärvare av rättigheter i senare led** enligt KLYS förslag. Se KLYS yttrande över promemorian från 15 december 2021.

— Säkra social trygghet för alla kulturskapare

De allra flesta yrkesverksamma kulturskaparna inom kultur- och mediesektorn är frilansare i någon form, antingen som arbetstagare med återkommande visstids- och projektanställningar eller genom att de tar uppdrag som egenföretagare. Allt fler kombinerar också företagande med anställningar som s.k. kombinatörer. Frilansare på kultur- och medieområdet har dessutom ofta varierande och låga inkomster. Detta sammantaget innebär att de sociala trygghetssystemen såsom sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och pensioner ger dåligt utfall. För att komma till rätta med detta behöver anpassningar i de sociala trygghetssystemen ske.

När det gäller sjukförsäkringen är två utredningar aktuella; SOU 2021:98 om enskilda näringsidkares sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och (dir. 2021:90) som fått i uppdrag att undersöka SGI för bl.a. kombinatörer och personer som lever på stipendier, med särskilt fokus på verksamma inom kultursektorn.

1. Se till att dessa två utredningar sammantaget leder till att det blir enklare för frilansande kulturskapare att få en **sjukpenning beräknad där samtliga inkomster räknas in i SGI:n** och att dessa frilansare därmed får möjlighet att vara sjukskrivna eller föräldralediga i samma utsträckning som andra yrkesgrupper på arbetsmarknaden.
2. Ge **Försäkringskassan i uppdrag att följa upp och vidareutveckla** arbetet med att förbättra informationen till egenföretagare och kombinatörer.

Just nu bereds a-kasseutredningen SOU 2020:37 inom Regeringskansliet. Utredningens förslag syftar till att modernisera arbetslöshetsförsäkringen, men når enligt KLYS inte fram till tillräckligt lämpliga lösningar för frilansare och verksamma inom kultur- och medieområdet.

3. Gör **ytterligare anpassningar för att möta frilansande kulturskapares villkor** - i enlighet med KLYS förslag - i det nu pågående beredningsarbetet så att kommande proposition om en ny arbetslöshetsförsäkring på ett rättvist sätt också fångar upp yrkesverksamma på kultur- och medieområdet.

Stipendier ger inte någon verklig social trygghet, eftersom de varken är SGI- eller a-kassegrundande. Med undantag för långtidsstipendierna (fem- och tioåriga) är de inte heller pensionsgrundande. Detta innebär att många kulturskapare som i perioder lever av ett- och tvååriga stipendier inte heller får pensionspoäng för dessa inkomster.

4. **Anpassa sjukpenning, a-kassa och pensioner till stipendierna.** I första hand bör stipendierna göras SGI-, a-kasse- och pensionsgrundande i sig, utan att stipendiemedlen för kulturskapare minskar. Regeringen måste i så fall tillskjuta medel för de kostnader som uppstår för detta. I andra hand - vilket dock är ett sämre alternativ för många konstnärliga yrkesgrupper - kan stipendieperioden göras överhoppningsbar i SGI- och a-kassesammanhang, så att kulturskapare kan basera sin SGI eller a-kassa på inkomster före stipendieperioden.

— Stärk kultur- och konstnärspolitiken på såväl nationell, regional som kommunal nivå

Behoven av stöd för återstart och utveckling bland landets kulturaktörer efter pandemin är enorma, såväl för det institutionella som för det fria kulturlivet, och inte minst för de yrkesverksamma kulturskaparna. Men det finns också stora behov av offensiva satsningar på kulturen på längre sikt. Kultursektorn var redan före pandemin kraftigt underfinansierad. Den kulturella infrastrukturen behöver byggas ut i hela landet och särskilt värnas utanför storstadsområdena för en likvärdig tillgång till professionell och kvalitativ kultur i landets alla delar.

1. Anslå ytterligare medel via Konstnärsnämnden och Författarfonden för **stipendier till kulturskapare**, både på kort (kris- och återstart) och lång sikt (permanent höjning). Överväg återinförande av statlig inkomstgaranti till kulturskapare via dessa myndigheter/fonder.
2. Anslå ytterligare medel via Kulturrådet och Filminstitutet till **kultur- och filmverksamhet** både på kort (kris- och återstart) och lång sikt (permanent höjning).
3. Fortsätt stärka landets **centrumbildningar** på såväl statlig, som regional nivå så att resurser finns för att stödja kulturskapare inom olika konstområden i hela landet.
4. Förstärk och bredda befintliga **Scenkonstallianser** samt utveckla nya **Allianser** inom ytterligare konstområden utifrån respektive områdes förutsättningar.
5. Skapa **större långsiktighet i offentlig bidragsgivning** till kulturverksamheter på såväl statlig som regional och kommunal nivå.
6. Förstärk och utveckla **stödfunktioner för kulturskapare**, såsom kollektivverkstäder, residens och inkubatorer, på såväl statlig som regional och kommunal nivå.
7. Satsa på **fortbildning och kompetensutveckling** för yrkesverksamma kulturskapare på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Arbetsförmedlingens utbildningar måste t.ex. också vara öppna för inskrivna/arbetslösa med eget företag.

— Främja konstnärlig frihet, kulturskapares yttrandefrihet och oberoende medier

Kulturskapares möjligheter att fritt skapa och uttrycka sig har på olika sätt begränsats under senare år. Hot, hat och trakasserier mot konstnärer, kulturskapare och journalister är ett allvarligt demokratiskt problem, eftersom det leder till självcensur. Det blir också alltmer vanligt med politisk inblandning i den offentligt finansierade konstens och kulturens innehåll. Detta belyses bl.a. i Kulturanalys rapport *Så fri är konsten* från juni 2021. Kulturskapare ska i så stor utsträckning som möjligt kunna skapa och verka fritt, utan att behöva anpassa sitt konstnärliga innehåll till särskilda idéer, perspektiv eller värderingar.

Tryck- och yttrandefriheten är grundläggande för den konstnärliga friheten och integriteten. Den utgör en mänsklig rättighet och finns reglerad i internationella konventioner. Den är central i Unescos mångfaldskonvention från 2005 och i Unescos *Rekommendation om konstnärens ställning* från 1980. Tryck- och yttrandefriheten är också avgörande för demokratin och för fria oberoende medier. En förutsättning för yttrande- och informationsfriheten är att lagstiftningen på området säkerställs och utvecklas i takt med att nyttjande- och spridningsformer förändras. Ett oberoende, starkt och brett public service-uppdrag bidrar till högt förtroende för medier hos den breda allmänheten och gynnar demokratin. Medier bidrar till demokratin och det behövs en mediepolitik som säkrar medborgarnas tillgång till självständig journalistik i hela landet med en mångfald av aktörer.

1. **Värna och utveckla** konstens och kulturens **egenvärde** både i den nationella, regionala och kommunala politiken, och undvik att instrumentalisera den
2. **Tillämpa principen om armlängds avstånd**, inom alla konstområden på såväl nationell, som regional och kommunal nivå i såväl offentlig som privat anslags-givning till kulturen, bl.a. genom att i större utsträckning använda externa sakkunniga i bedömningsprocesser (t. ex. yrkesverksamma kulturskapare).
3. **Höj kunskapen** och ge **stöd till rådgivning** när det gäller hot, hat och trakasserier mot kulturskapare.
4. **Stärk public service-verksamheternas ställning** genom långsiktig stabil finansiering, ett fortsatt brett uppdrag och grundlagsskydd. Stärk också kulturuppdraget inom public service.
5. **Modernisera press- och mediestödet** och säkra tillgång till journalistik i hela landet. Stödet ska vara förutsägbart och långsiktigt samt vara fritt från politisk styrning eller granskning av innehållet.

— Främja mångfald och inkludering i kulturen

Det finns idag stora utmaningar med det ojämlika deltagandet och den utbredda snedrekryteringen i kulturlivet och inom medierna. Den konstnärspolitiska utredningen från 2018 konstaterade – mot bakgrund av Konstnärsnämndens inkomstrapport från 2017 – att kulturskapare i mycket större utsträckning än övriga befolkningen har föräldrar med hög utbildning. Det tyder på att valet att utbilda sig till ett konstnärligt yrke i viss mån är en klassfråga. Vidare kunde konstateras att andelen utlandsfödda kulturskapare minskat något under den undersökta perioden, trots ökad invandring. Utvecklingen innebär att åtgärder behöver vidtas för att främja mångfalden och inkluderingen i kulturen.

1. **Breda deltagandet** i kulturlivet, bl.a. genom att kartlägga hinder för jämlikt deltagande samt genom att föreslå åtgärder som kan bidra till att delaktighetsmålet uppnås.
2. **Synliggör kulturskapare** som kommer till Sverige från andra länder och ge dem tillgång till kultursektorn. Genom att **stötta initiativ och projekt** som syftar till att främja utbyte och kontakter mellan i Sverige etablerade kulturskapare och utlandsfödda kulturskapare, t.ex. Konsten att delta, kan utlandsfödda kulturskapare bygga nätverk och få hjälp in på den svenska kulturarbetsmarknaden.
3. **Höj kunskapen om mångfald, jämställdhet och inkludering** inom kulturlivet och medierna. Vidta åtgärder för att skapa större mångfald vid intagningen till konstnärliga högskolor.
4. **Införliva de konstnärliga ämnena** på ett tydligare sätt i skolans **läroplan**.
5. **Satsa mer på kulturskolan** både från statlig och kommunal nivå. Kulturskolan ska stå öppen för alla barn och unga och inte vara beroende av föräldrars ekonomi eller bostadsort. Inför därför maxtaxa i kulturskolan.
6. **Främja samarbetet mellan skolväsendet och kulturaktörer**, för att undvika de hinder som idag finns för utbyte mellan skolan och kultursektorn, genom ett uppdrag till Skolverket i samråd med bl.a. Kulturrådet och Konstnärsnämnden.
7. Ge alla barn **tillgång till ett skolbibliotek och till läromedel**.
8. **Återupprätta de estetiska ämnenas plats och status** inom grund- och gymnasieskolan. Återinför estetiska ämnen som obligatoriska ämnen i gymnasieskolan.

Bästa sättet att främja såväl konstnärlig frihet som kulturell mångfald är att skapa förutsättningar för kulturskapare att försörja sig på sitt yrke och att ta del av de sociala trygghetssystemen. Det ger reella möjligheter att kunna skapa fritt och att kunna delta i kulturlivet, även för den som kommer från socioekonomiskt svaga förhållanden.

KLYS medlemsorganisationer:

Sveriges Författarförbund

Dramatikerförbundet

Svenska Journalistförbundet

Läromedelsförfattarna

Konstnärernas Riksorganisation

Svenska Tecknare

Svenska Fotografers förbund

Föreningen Svenska Tonsättare (FST)

Sveriges kompositörer och textförfattare (SKAP)

Musikerförbundet

Fackförbundet Scen & Film

Sveriges Scenkonstregissörer

Oberoende Filmars Förbund (OFF)

Unionen (fackklubbarna vid SR, SVT och UR)